Наприкінці приходить смерть
Агата Крісті

Фіви, 2000 рік до н.е. Батько Ренісенб, жрець Ка Імхотеп, привів у свій дім нову наложницю, Нофрет. Цей момент став фатальним для родини, в якій одразу ж почали відбуватися різні неприємності. Кепський характер Нофрет та глибока темна злість стали причиною щоденних сварок між домочадцями. Утім, наложниця жадає більшого: вона зводить наклеп на синів Імхотепа та іхніх дружин. Розлючений батько погрожує синам розправою. Аж раптом все перевертається з ніг на голову: Нофрет знаходять мертвою. Сумнівів немає: це вбивство. Під підозрою опиняється вся родина…

Агата Крісті

Наприкінці приходить смерть

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2020

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2020

* * *

Професорові С. Р. К. Гленвілу

Любий Стівене!

Саме Ви запропонували мені ідею детективного роману про Стародавній Єгипет, і без Вашої активної допомоги й заохочення я ніколи його не написала б.

Тут я хотіла б сказати, яке задоволення отримала від усіх тих цікавих книг, що Ви мені позичили, а також іще раз подякувати за те, з яким терпінням Ви відповідали на мої запитання, і за час, який витратили, і за клопіт, якого собі завдали. А про те, з якими цікавістю й насолодою я працювала над цим романом, Вам уже відомо.

Ваша любляча і вдячна подруга,

Примітка авторки

Події цієї книги розгортаються на західному березі Нілу, у Фівах (Єгипет), приблизно 2000 року до н. е. Проте час і місце не визначальні для цієї історії. Вона могла відбутися деінде й будь-коли, однак сталося так, що на створення персонажів і сюжету мене надихнули два чи три єгипетські листи XI Династії, знайдені єгипетською експедицією Музею мистецтва Метрополітен (Нью-Йорк) у скельній гробниці по інший бік Нілу від Луксора років двадцять тому й перекладені професором (тоді містером) Батіскомбом Ганном для бюлетеня музею.

Можливо, читачеві цікаво буде дізнатися, що посвячення в служіння Ка[1 - У віруваннях стародавніх єгиптян, Ка – це один із основоположних елементів людської душі, життєва сутність людини. Після смерті людини саме її Ка продовжувало життя у потойбічному світі. – Тут і далі прим. ред.], без якого не можна собі уявити стародавньої єгипетської цивілізації, відбувалося за принципом, дуже близьким до середньовічного успадкування поминальної каплиці. Жерцеві Ка передавали маєтності в обмін на те, що він дбатиме про гробницю заповідача, а в святкові дні здійснюватиме жертвоприношення, щоб душа покійного могла спочивати в мирі.

Слова «брат» і «сестра» в єгипетських текстах регулярно вживаються у значенні «коханець», «коханка» і часто чергуються зі словами «чоловік» та «дружина». Так само вони подекуди вживаються і в цій книжці.

Землеробський календар Стародавнього Єгипту, який має три пори року, по чотири тридцятиденні місяці кожна, визначав розклад робіт на землі, а разом із п’ятьма додатковими святковими днями наприкінці року був офіційним 365-денним календарем. Рік у єгиптян традиційно починався розливом Нілу в третій тиждень липня за сучасним календарем, але оскільки упродовж багатьох сторіч єгиптяни пропускали високосний рік, то в час, коли розгортається наша історія, Новий рік настав на 6 місяців раніше за початок землеробського року, тобто в січні замість липня. Однак, щоб читачеві не доводилося постійно тримати в голові зазначені шість місяців, дати в назвах розділів зазначені за землеробським календарем, а саме: Розлив – із липня по листопад, Зима – з листопада по березень, Літо – з березня по липень.

Агата Крісті, 1944 рік

Частина перша. Розлив

Розділ перший. Розлив: місяць другий, день двадцятий

Ренісенб стояла й дивилася на Ніл.

Здалеку до неі долинали уривки голосів – то іі брати Яхмос і Собек сперечалися на підвищених тонах про те, чи варто укріпити греблю в певних місцях. Собек мав високий упевнений голос. Він звик доводити свою правоту щирою переконаністю. Голос другого брата був низький і невдоволений, у ньому звучали вагання й тривога. Яхмос вічно був чимось стривожений. Він був старшим сином, і коли батько від'іздив у Північні землі, порядкування господарством майже повністю лягало на його плечі. Яхмос був неквапливий, поміркований і схильний шукати складнощі там, де іх не було. Кремезний і повільний, він не мав у собі Собекової життерадісності й упевненості.

Ренісенб чула подібні суперечки з раннього дитинства, і в них завжди звучали однакові інтонації. Раптом вона відчула себе в безпеці… Вона повернулася додому. Так, тепер вона вдома…

Та коли Ренісенб знову глянула на бліду лискучу ріку, в ній укотре зринули біль і обурення. Хай, іі молодий чоловік, помер… Хай, із усміхненим обличчям і сильними плечима. Хай був із Осірісом у Царстві мертвих, а вона – Ренісенб, його кохана дружина, лишилася на поталу відчаю. Вісім років були вони разом – вона прийшла до нього майже дитям, а тепер, удовою, повернулася до батьківського додому з крихіткою Тетi.

Тіеі миті ій здалося, що вона ніколи нікуди не від'іздила…

Вона радо зустріла цю думку…

Вона забуде ці вісім років, сповнених бездумного щастя, зруйнованих і пошматованих тепер болем і втратою.

Так, забуде іх, викине з голови. Вона знову стане Ренісенб, донькою жерця Ка на ім'я Імхотеп, знечуленою дівчиною без думок. Кохання чоловіка й брата було жорстоким, зрадливим у своій солодкості. Вона згадала сильні бронзові плечі, усміхнені губи – а тепер Хая забальзамували, обгорнули бинтами й озброіли амулетами для безпечноі подорожі в інший світ. В цьому світі Хай не вийде більше на вітрильнику в Ніл і не наловить риби, і не сміятиметься сонцю, а вона, сидячи на палубі з Тетi на руках, не розсміється у відповідь…

Ренісенб вирішила: «Не думатиму про це. Усьому кінець. Тепер я вдома. Тут усе так, як і було. Я теж тепер стану такою, як раніше. Все ввійде в старе русло. Тетi вже все забула. Вже бавиться з іншими дітьми і сміється».

Ренісенб рвучко розвернулася й пішла до будинку, промайнувши навантажених вислюків, яких гнали до ріки. Пройшла повз комори для зерна й сараі, далі крізь хвіртку й опинилася на подвір'і. Тут було дуже гарно. Навколо ставка, в тіні сикоморів, росли квітучі олеандри й кущі жасмину. Тетi саме пустувала там з іншими дітьми, іхні голоси дзвеніли пронизливо й чисто. Вони то забігали до альтанки, що стояла на березі ставка, то вибігали з неі. Ренісенб помітила, що Тетi бавиться з дерев'яним левом, в якого, якщо смикнути за мотузочку, відкривався рот – іграшкою, яку сама Ренісенб у дитинстві любила. Вона знову подумала вдячно: «Я вдома…» Тут

нічого не змінилося, усе так само, як і раніше. Життя було тут безпечним, сталим, незмінним. І хоча тепер дитина – Теті, а Ренісенб – одна з матерів під захистом домашніх стін, та фундамент, суть речей, лишився тим самим.

М'ячик, яким забавлявся хтось із дітей, підкотився ій до ніг, вона підібрала його й, сміючись, кинула назад. Ренісенб піднялася на ганок із пофарбованими у радісні кольори колонами, а потім увійшла в будинок, минула велику центральну залу, облямовану кольоровим фризом із маками й лотосами, і рушила далі, далі вглиб будинку до жіночої половини.

Її слух уловив гучні голоси, і вона знову на мить застигла, вбираючи з насолодою відлуння знайомих здавна голосів. Сатіпі та Кайт – лаються як завжди! Ренісенб добре пам'ятала звучання голосу Сатіпі – високого, владного, глузливого. Сатіпі – це дружина брата Ренісенб, Яхмоса, висока, енергійна, говірка жінка, чия краса гнітить і тяжіє. Вона постійно порушувала правила, кпинила зі слуг, вічно всіх звинувачувала й домагалася нездійсненного, тиснучи на всіх лайкою та вагою власної особистості. Усі боялися її язика і квапилися виконувати її накази. Сам Яхмос захоплювався рішучістю й гоноровістю своєї жінки, але те, як він дозволяв знущатися над собою, часто дратувало Ренісенб.

З певними проміжками, в паузах між пронизливими репліками Сатіпі, чувся впертий голос Кайт. Та була опасистою жінкою з простим обличчям, дружиною вродливого, жвавого Собека. Вона всю себе віддавала дітям, і дуже рідко говорила на інші теми. У щоденних сварках зі своєю невісткою вона дотримувалася однакової стратегії – просто повторювала своє початкове твердження із тихою непорушною незламністю. Вона не проявляла ані пристрасті, ані запалу, і завжди дивилася на питання лише зі свого боку, а більше з нічийого. Собек був надзвичайно прив'язаний до дружини й вільно обговорював із нею всі свої справи, упевнений у тому, що вона вдаватиме, ніби слухає, підбадьорюватиме його звуками схвалення чи засудження й не пам'ятатиме жодних ніякових деталей, бо насправді весь час думатиме про щось, пов'язане з дітьми.

– Це просто неприйнятно, ось що я кажу, – горлала Сатіпі. – Якби в Яхмоса було сміливості, як у миші, він і то ні секунди цього не терпів би. Хто тут головний, коли Імхотепа немає? Яхмос! І як дружина Яхмоса саме я маю першою обирати килимки та подушки. А цей чорний раб – не раб, а бегемот якийсь – має…

Вступив важкий глибокий голос Кайт:

– Ні, ні, маленька, не іж ляльчиного волосся. Візьми краще цукерочку – о, як смачно…

– А щодо тебе, Кайт, тобі бракує вихованості, ти навіть не слухаеш, що я кажу, і не відповідаеш – у тебе жахливі манери.

– Блакитна подушка завжди була моею… О, поглянь, маленька Анх пробуе ходити…

– Ти дурна, як твої діти, Кайт, і це ще м'яко сказано. Але тобі це з рук не зійде. Я свої права відстою, кажу тобі.

Ренісенб здригнулася, почувши за спиною тихі кроки. Вона різко озирнулася і, побачивши Генет, відчула звичну неприязнь.

Обличчя служниці скривилося в напівулесливій посмішці.

– Ренісенб, ти, певно, думаєш: «Тут нічого не змінилося», – сказала вона. – Навіть не знаю, як ми всі терпимо язик Сатіпі. Кайт хоча б може ій відповісти. Але не кожному з нас так пощастило! Я своє місце знаю, сподіваюся, і дуже вдячна твоєму батькові за те, що він дав мені дім, одяг і іжу. О, твій батько хороший чоловік. І я завжди намагалася зробити якомога більше. Я завжди працюю, допомагаю там і тут, не очікуючи вдячності. Якби твоя мати була жива, усе було б інакше. Вона мене цінувала. Ми були наче сестри! Вона була вродливою жінкою. Але я виконала свою обіцянку та свій обов'язок перед нею. «Придивися за дітьми, Генет», – попросила вона, помираючи. І я лишалася вірною своєму слову. Я вам усім служила й ніколи не сподівалася на «дякую» у відповідь. Я не просила вдячності й не отримувала іі. «Це лише стара Генет, – казали люди, – не зважай». Ніхто про мене не думае. Та й чого б вони думали? Я просто намагаюся бути корисною, от і все.

Неначе вугор, вона обвила руку Ренісенб й увійшла до внутрішніх покоів.

– А про ці подушки, ти вже пробач мені, Сатіпі, та я випадково почула, як Собек сказав…

Ренісенб відсунулася. В ній зринула стара антипатія до Генет. Дивно, як вони всі не любили іі. Певно, через скімлення в іі голосі, нескінченну жалість до себе та зловтіху, з якою вона роздмухувала суперечки.

«Ну гаразд, – подумала Ренісенб, – чом би й ні?» Певно, так Генет розважалася. Певно, життя іі було позбавлене радості, і вона дійсно гарувала, як віл, не отримуючи вдячності. Але як подякувати Генет – вона так наполегливо привертала увагу до своіх зусиль, що це відбивало будь-яку щедрість.

Ренісенб подумалося, що Генет була з тих людей, які мали дарувати себе іншим, не отримуючи жодних дарів у відповідь. Вона була неприваблива й дурна. Однак вона завжди знала, що відбувається. Їі безшумна хода, гострий слух, гострі пронизливі очі – завдяки цьому ніщо не втаювалося від неі. Часом вона тримала почуте при собі, часом підходила до різних людей, нашіптувала ім чужі секрети і в захваті спостерігала за іхньою реакціею на іі історіі.

В той чи той момент усі мешканці будинку раз по раз благали Імхотепа позбутися Генет, але він і чути про це не хотів. Можливо, він був единий, кому служниця подобалася, і вона платила за його покровительство щирою відданістю, яка дуже дратувала решту родини.

Ренісенб якусь мить постояла, замислившись і дослухаючись до суперечки невісток – після втручання Генет крики стали гучнішими, – а потім пішла до маленького покою, де сиділа іі бабуся, Іса, із двома чорними дівчатками-рабинями. Вона була поглинута тим, що роздивлялася лляний

одяг, який вони ій показували, відчитуючи дівчаток у властивій ій дружній манері.

І все-таки все було так само. Ренісенб, непомічена, стояла і слухала. Стара Іса трохи зіщулилася, та й усе. Зате й голос іі, і те, що вона казала, лишалося чи не дослівно таким самим, як і вісім років тому, коли Ренісенб переходила жити до чоловіка…

Вона вислизнула з покою. Ані бабуся, ані двое маленьких чорних рабинь не помітили іі. На якусь мить Ренісенб застигла біля прочинених дверей кухні. Запах смажених качок, багато балачок, сміху і суперечок відбувалися водночас, купа овочів чекала свого часу.

Ренісенб стояла непорушно, напівзаплющивши очі. Зі свого місця вона чула, як усе відбувається одночасно. Насичений строкатий галас кухні, високий вискливий голос Іси, пронизливе верещання Сатіпі і – ледве чутне – глибоке наполегливе контральто Кайт. Переплетіння жіночих голосів – базікання, сміх, скарги, лайка, вигуки…

Раптом Ренісенб почала задихатися в оточенні цього невгамовного гамірного жіноцтва. Жінки – галасливі, гучноголосі жінки! Цілий будинок жінок – тут ніколи не бувае тиші та вмиротворення – завжди лише розмови та викрики. Багато слів, мало діла!

А Хай – Хай, мовчазний і спостережливий у своему човні, повністю зосереджений на рибі, яку намагаеться проштрикнути списом…

Жодного зайвого слова, ані краплі квапливоі метушні.

Ренісенб швидко вийшла з будинку назад у гарячу прозору непорушність. Вона побачила, що Собек повертаеться з полів, а Яхмос, удалині, прямуе до гробниці.

Вона відвернулася і пішла стежкою по вапнякових скелях до гробниці. То була гробниця Меріптаха Благородного, а іі батько був хранителем ціеі гробниці, відповідальним за неі та вшанування пам’яті померлого. Всю нерухомість і землі Імхотеп успадкував разом із гробницею.

Коли батько був у від’їзді, обов’язки жерця Ка лягали на іі брата Яхмоса. Коли дівчина, повільно ступаючи крутою стежкою, дісталася гробниці, той саме радився з Горі, батьковим помічником у господарських питаннях, у маленькому кам’яному гроті, по сусідству із залою для пожертв.

Горі розгорнув на колінах папірус, і вони з Яхмосом схилилися над ним.

І Яхмос, і Горі всміхнулися Ренісенб, коли та підійшла й сіла поряд на клаптику тіні.

Їй завжди подобався Яхмос. Він був добрий і прив’язаний до неі, а характер мав лагідний і м’який. Горі теж завжди був надзвичайно добрий до маленькоі Ренісенб і часом ремонтував ій іграшки. Коли вона від’їздила, він був серйозним мовчазним молодиком із чутливими вмілими пальцями. Ренісенб подумалося, що хоч він і мав тепер старший вигляд, але майже не змінився. Задумлива усмішка була точно такою, як ій пам’яталося.

Яхмос і Горі бурмотіли разом:

– Сімдесят три мірки ячменю разом із Їпі-молодшим…

– Разом виходить двісті тридцять пшениці та сто двадцять ячменю.

– Так, але ще вартість деревини, а за обжин ми заплатили оліею в Перхаа…

Вони вели далі. Ренісенб сонно сиділа поряд, заспокоена фоновим акомпанементом чоловічих голосів. Зрештою Яхмос підвівся і пішов, віддавши згорток папірусу Горі.

Ренісенб лишилася сидіти в дружній тиші.

Невдовзі вона торкнулася папірусу й запитала:

– Це від мого батька?

Горі кивнув.

– Що там написано? – з цікавістю запитала вона.

Ренісенб розгорнула папірус і глянула на позначки, незрозумілі непосвяченим.

З легкою усмішкою Горі перехилився ій через плече і почав водити пальцем по рядках, читаючи. Листа було написано у вигадливому стилі професійного писаря Геракліополіса.

Господар сих земель і Ка служитель Імхотеп рече: «Вікуйте ж ви як ті, хто пройшов мільйон перероджень. Нехай бог Герішаф, повелитель Геракріополіса, та решта богів вам допомагають. Нехай бог Птах звеселить ваше серце, що вічно живе. Син говорить до матері, служитель Ка звертається до родительки своеі Іси. Як живеться тобі, чи здорова ти, чи в опіці? До всіх звертаюсь, хто е у моій оселі, як вам ведеться? До сина Яхмоса: чи добре все в житті твоему, чи міцне здоров’я твое, чи стіни захищені? Здобудь усе, що можеш, із землі моеі. Працюй до кривавого поту, працюй рук не складаючи. Старанним будь, і я молитиму Бога за тебе…

Ренісенб розсміялася.

– Бідний Яхмос! Впевнена, він і так тяжко працює.

Ці напучування викликали в уяві Ренісенб лик батька – урочистиго, трохи метушливого, з нескінченними повчаннями та напоумлюваннями.

Горі вів далі:

Добре дбай про сина мого Іпі. Я чув про його невдоволення. Також пильнуй, щоб Сатіпі добре ставилася до Генет. Ретельно за цим пильнуй. Зроби ласку мені й не забудь написати про льон та олію. Очей не зводь із зерна мого, за всім, чим я володію, дивися пильно, бо відповідатимеш переді мною. Якщо землі моі затопить, горе тобі та Собекові.

– Мій батько анітрохи не змінився, – щасливо промовила Ренісенб. – Вічно думає, що ми нічого не можемо зробити без нього як слід.

Вона згорнула папірус і м'яко додала:

– Нічого не змінилося…

Горі не відповідав.

Він узяв аркуш папірусу й почав писати. Певний час Ренісенб ліниво спостерігала за ним. Була надто вмиротворена, щоб говорити.

Невдовзі вона мрійливо промовила:

– Цікаво було б навчитися писати на папірусі. Чому не всіх цьому вчать?

– Немає необхідності.

– Необхідності немає, можливо, але це було би приємно.

– Ти так вважаєш, Ренісенб? Яка користь була б із того тобі?

Дівчина ненадовго замислилася. Потім неквапливо відповіла:

– Коли ти отак питаєш, я навіть не знаю, Горі.

Той відказав:

– Зараз на велику садибу вистачає кількох писарів, але одного дня, гадаю, по всьому Єгипту будуть цілі армії писців.

– Ото добре буде.

Горі повільно відповів:

– Я не певен.

– Чому?

– Бо, Ренісенб, це так легко, що майже не потребує зусиль, записати десять мірок ячменю або сотню голів худоби, або десять пшеничних полів, і те, що записано, здаватиметься реальним, тож писар зневажатиме людей, які орють поле, жнуть ячмінь і розводять худобу, але і поля, і худоба однаково справжні – вони не просто риски чорнила на папірусі. Та коли всі записи та всі папіруси будуть знищені, а всі писарі розпорошаться, люди, що орють і жнуть, залишаться, і Єгипет житиме далі.

Ренісенб уважно дивилася на нього. Вона розважливо відказала:

– Так, я розумію, про що ти. Справжне лише те, що ти бачиш, чого торкаєшся, що іси… Слова «У мене е двісті сорок мірок ячменю» не означають нічого, якщо в тебе насправді немає ячменю. Вони можуть брехати.

Горі всміхнувся іі серйозному обличчю. Раптом дівчина промовила:

– Ти відремонтував для мене мого лева – давно колись, пам’ятаеш?

– Так, пам’ятаю, Ренісенб.

– Тепер ним бавиться Теті… Тим самим левом.

Вона замовкла, а потім безхитро додала:

– Я дуже засумувала, коли Хай вирушив до Осіріса. Але тепер, коли повернулася додому, я знову буду щасливою і забуду сум – бо тут усе лишилося таким самим. Узагалі нічого не змінилося.

– Ти справді так вважаеш?

Ренісенб пронизливо зиркнула на нього.

– Ти про що, Горі?

– Я про те, що все так чи так змінюеться. Вісім років – це вісім років.

– Але тут усе як раніше.

– Тоді, можливо, щось необхідно змінити.

Ренісенб різко відповіла:

– Ні-ні, я хочу, щоб усе було таким, як е!

– Але і ти, Ренісенб, не та сама, що пішла із Хаем.

– Ні, та сама! А якщо ні, то мушу нею стати.

Горі похитав головою.

– Вороття немае, Ренісенб. Це як-от моі підрахунки. Я беру пів мірки, додаю до неі ще чверть, а потім іще десяту, а потім двадцять четверту, і врешті-решт виявляеться, що це вже геть інша кількість.

– Але я досі Ренісенб.

– Але весь цей час до Ренісенб щось додавалося, тож це вже геть інша Ренісенб!

– Ні, ні. А ти той самий Горі.

– Ти можеш так вважати, але це не так.

– Так! І Яхмос той самий, такий неспокійний і стривожений, і Сатіпі так само над ним знущаеться, і вони з Кайт так само лаються про килимки і намиста, а зараз, коли я повернуся, вони разом сміятимуться, наче найліпші подружки, а Генет так само підкрадаеться й підслуховуе й

скімлить про свою відданість, а моя бабуся сперечається зі своєю маленькою служницею про лляну тканину. Кажу тобі, усе таке саме, а невдовзі додому повернеться мій батько, і почнеться грандіозна метушня, і він скаже: «А чому ви не зробили цього?» та «Слід було зробити оце», і Яхмос хвилюватиметься, а Собек сміятиметься й глузуватиме, а батько панькатиметься з Іпі, якому тепер шістнадцять, так само, як панькався з ним, коли йому було вісім, і все буде точно як раніше! – Вона замовкла, переводячи дух.

Горі зітхнув. Потім м'яко додав:

– Ти не розумієш, Ренісенб. Бувае зло, що приходить і нападае ззовні, так, що бачить увесь світ, але існуе інша гниль, яка руйнуе зсередини без жодних ознак. Вона розповзаеться повільно, день за днем, аж поки останній фрукт не згние, побитий хворобою.

Ренісенб витріщилася на нього. Чоловік говорив відсторонено, так ніби не до неі, а просто розмірковуючи вголос.

Вона пронизливо вигукнула:

– Про що ти, Горі? Ти мене лякаеш.

– Я і сам боюся.

– Але до чого ти хилиш? Про яке зло ти говориш?

Він глянув на неі і раптом усміхнувся.

– Забудь, що я сказав, Ренісенб. Я просто думав про хвороби, що б'ють урожай.

– Добре. Бо я подумала… Сама не знаю, що я подумала.

Розділ другий Розлив: місяць третій, день четвертий

Сатіпі говорила з Яхмосом. Знов напосілася на нього – інше від неі рідко коли почуеш.

– Ти мусиш захищати себе. От що я кажу! Тебе ніколи не цінуватимуть, якщо ти не відстоюватимеш себе. Твій батько каже: треба зробити се, треба зробити те, чому ти не зробив іще отого? А ти покірно слухаеш і відповідаеш, так, так, так, і вибачаешся за те, що – на його думку – слід було зробити і що до того ж часто неможливо! Твій батько ставиться до тебе, як до дитини, як до безвідповідального юнака. Так ніби ти ровесник Іпі.

Яхмос тихо відповів:

– Мій батько аж ніяк не ставиться до мене, як до Іпі.

– Авжеж, – Сатіпі накинулася на нову тему з гарячою запеклістю. – Він помиляється щодо цього розбещеного хлопчака. День за днем Іпі втрачає рештки відповідальності. Він вештається довкола і не робить того, що міг би, і вдає, що все, про що його просять, надто складно для нього! Який сором! А все тому, що Іпі знає: батько завжди змилується і стане на його бік. Ви із Собеком маєте жорстко з цим розібратися.

Яхмос стенув плечима.

– А навіщо?

– О, ти мене з розуму зводиш, Яхмосе, – це так схоже на тебе! Немає в тобі духу! Слабкий, як жінка! Що батько не скаже, ти одразу погоджуешся!

– Я дуже поважаю свого батька!

– Так, а він на цьому їздить! Можеш і далі мовчки миритися зі звинуваченнями й вибачатися за те, у чому не винен! Ти мусиш розкрити рота й відповідати йому, як це робить Собек. Собек нікого не боїться!

– Так, але пам’ятай, Сатіпі. Це мені батько довіряє, а не Собекові. До Собека в батька довіри немає. Усе завжди лишається на мій розсуд, а не на його.

– І тому в садибі до тебе мають ставитися, як до його партнера. Ти представляеш батька, коли його немає, ти служиш як жрець Ка за його відсутності, усе лишається в твоіх руках – а втім, ніхто не визнає твоеі влади. Нам потрібен документ. Ти тепер чоловік майже середнього віку. Не можна ставитися до тебе, як до дитини.

Яхмос задумливо промовив:

– Батько любить сам усе контролювати.

– Саме так. Йому подобається, щоб усі в будинку залежали від нього – від його миттевоі примхи. Все і зараз погано, та ставатиме гірше. Цього разу, коли він повернеться, не відчіпляйся від нього. Ти мусиш заявити, що тобі потрібне письмове засвідчення твоеі влади, що ти вимагаеш, аби тебе визнали на рівні закону.

– Він і слухати не схоче.

– Тоді тобі слід його змусити. О, якби ж лишень я була чоловіком! Якби я була на твоему місці, то знала б, що робити. Часом я почуваюся так, ніби вийшла за слимака.

Яхмос почервонів.

– Подивлюся, що можна зробити… Можливо… так, можливо, я зможу поговорити з батьком, попросити його…

– Ні, не просити. Ти маеш вимагати! Зрештою, ти його права рука. Лише на тебе він може покластися, коли іде. Собек надто непокірний, твій батько не довіряє йому, а Іпі надто юний.

– У нього завжди лишається Горі.

– Горі не член родини. Батько довіряє його думці, але не довірить владу чужій людині. Але я все зрозуміла – ти слабкий і млявий, і в венах у тебе не кров, а молоко! Ти не думаеш ані про мене, ані про дітей. Поки твій батько не помре, у нас не буде гідного становища.

Яхмос пригнічено промовив:

– Ти зневажаеш мене, Сатіпі, чи не так?

– Ти мене бісиш.

– Слухай, я обіцяю поговорити з батьком, коли він повернеться.

Дружина пробурмотіла собі під ніс:

– Так, але як ти говоритимеш? Як чоловік чи як слимак?

* * *

Кайт бавилася зі своею найменшою донькою, крихіткою Анх. Маля лише починало ходити, і Кайт заохочувала іі лагідними словами й усмішкою, ставши на коліна і простягнувши руки, поки маля, похитуючись, непевно чимчикувало в обійми матері.

Кайт показувала Собекові, чого навчилася іхня донька, але раптом зрозуміла, що чоловік не спостерігае, а сидить, насупивши свое гарне чоло.

– О, Собеку, ти не дивишся. Ти не бачиш. Маленька, скажи батькові, що це нахабство – не дивитися на тебе.

Собек роздратовано відповів:

– Є багато інших речей, про які я маю подумати, і так, вони мене турбують.

Кайт відхилилася на п’ятках, прибираючи волосся, за яке схопилася Анх, з важких темних брів.

– Що таке? Щось сталося?

Жінка говорила, не віддаючись розмові повністю. Вона запитала радше механічно.

Собек сердито відповів:

– Річ у тім, що мені не довіряють. Мій батько – старий чоловік і мислить до абсурдного старомодно. Він диктує мені кожну дію – нічого не лишає на мій розсуд.

Кайт похитала головою й ухильно пробурмотіла:

– Так, це погано.

– Якби лиш Яхмосові стало сили вступитися за мене, певно, з'явилася б якась надія на те, що батько бачитиме все ясніше. Але Яхмос такий боязкий. Виконує кожнісіньку вказівку з батькового листа.

Дружина подеренчала дитині намистом.

– Так і е.

– У цій справі з деревиною… коли батько приїде, скажу йому, що владнав усе по-своему.

– Я впевнена, що ти маеш рацію.

– Але мій батько впевнений, що все мае бути тільки так, як скаже він. Влаштуе істерику, кричатиме: «Я наказав тобі розраховуватися олією. Коли мене немае, усе неправильно. Ти дурний шмаркач, який нічого не розуміе!» Скільки мені років, на його думку? Невже він не розуміе, що зараз моя пора, а його вже минула? Його вказівки та відмови вести справи інакше виллються в те, що наше фінансове становище аж ніяк не буде таким добрим, як могло б. Щоб розбагатіти, треба ризикувати. Я вмію бачити наперед і діяти рішуче. Батько не вміе ні того, ні того.

Дивлячись на дитину, Кайт ніжно пробурмотіла:

– Ти такий сміливий і такий розумний, Собеку.

– Але цього разу, якщо він мене звинувачуватиме й кричатиме на мене, йому доведеться зіткнутися з гіркою правдою! Якщо він не дасть мені свободи, я піду.

Кайт різко озирнулася, застигнувши з простягнутою до дитини рукою.

– Підеш? Куди ти підеш?

– Будь-куди! Метушливий, самозакоханий стариган не дае мені можливості показати, що я можу! Це просто неприйнятно!

– Ні, – твердо сказала Кайт. – Я проти.

Він витріщився на неі, іі тон змусив його зважити на іі присутність. Він так звик, що вона була просто фоновим акомпанементом до його слів, що часто забував про іі присутність як живоі людини з власними думками.

– Що ти хочеш цим сказати, Кайт?

– Я хочу сказати, що не можу дозволити тобі поводитися непомірковано. Вся нерухомість належить твоєму батькові, всі землі, вся рілля, худоба, деревина, льон – усе! Коли твій батько помре, усе це перейде до нас – до тебе, Яхмоса і наших дітей. Якщо ти посваришся з батьком і зірвешся, він може розділити все між Яхмосом та Іпі – він і так уже надміру любить Іпі. Той це знає і користується цим. Його дуже влаштує, якщо ти посваришся з Імхотепом і підеш. А нам треба думати про дітей.

Собек уважно дивився на неї.

– Ніколи не знаєш, чого чекати від жінок. Не знав, що в тобі це є, Кайт, оця затятість.

Дружина із натиском промовила:

– Не сваріся з батьком. Не відповідай на його звинувачення. Будь мудрим – ще трохи потерпи.

– Можливо, ти і маєш рацію, але це може тривати роками. Батькові треба взяти нас за помічників.

Кайт похитала головою.

– На це він не піде. Йому надто подобається повторювати, що ми всі їмо його хліб і залежимо від нього, що без нього ми з голоду помремо.

Собек глянув на неї з цікавістю.

– Бачу, тобі не надто подобається мій батько, Кайт.

Але та вже знову схилилася до дитини, яка вчилася ходити.

– Йди сюди, люба, дивися, тут твоя лялька. Ну ж бо, йди, йди до мене…

Собек дивився на її темноволосу схилену голову. Потім, спантеличений, пішов геть.

* * *

Іса викликала до себе свого онука Іпі.

Хлопець, вродливий юнак із невдоволеним обличчям, стояв перед старою, поки та відчитувала його пронизливим голосом, просвердлюючи гострими очима, які тепер так погано бачили.

– Ти як узагалі розмовляєш? Ти не робитимеш того, ти не робитимеш сього? Хочеш глядіти волів, але не підеш із Яхмосом і не стежитимеш за зорюванням? Знаєш, що бувае, коли діти отак відмовляються робити се чи те?

Іпі похмуро відказав:

– Я не дитина. Я тепер дорослий, то чого ж до мене ставляться, як до дитини? Вказують мені, що робити, а моєї думки не питають і грошей окремо не виділяють. Яхмос вічно мені наказує. За кого він себе має?

– Він твій старший брат, і він тут головний, поки Імхотепа немає.

– Яхмос тупий – повільний і тупий. Я набагато розумніший за нього. А Собек теж тупий, але тільки те й робить, що розводиться про те, який він розумний. А батько вже написав їм і сказав, що я можу сам вирішувати, що мені робити…

– Тобто не робити нічого, – вставила бабуся Іса.

– …і що мені мають давати більше їжі та напоїв, і що якщо він дізнається, що я незадоволений і що до мене погано ставилися, він страшенно розлютиться.

Поки він говорив, кутики його рота розповзалися в хитрій посмішці.

– Ти розбещене хлоп'я, – запально вигукнула Іса. – Так я Імхотепові й перекажу.

– Ні, бабусю, ні, не треба.

Його посмішка змінилася. Вона стала ніжною і трохи нахабною.

– Ми з тобою, бабусю, мозок родини.

– Яке зухвальство!

– Батько довіряє твоїй думці, він знає, що ти – мудра.

– Воно, може, й так, – насправді, так і е – та не тобі мені про це нагадувати.

Іпі розсміявся.

– Бабусю, краще нам бути на одному боці.

– Відколи це ми заговорили про боки?

– Старші брати бісяться, хіба ти не знаєш? Та звісно, знаєш. Генет усе доповідає тобі. Сатіпі діймає Яхмоса і вдень, і вночі, щораз, коли має можливість. А Собек дав себе обдурити під час продажу деревини і тепер боїться, що батько буде сам не свій від люті, коли довідається. Розумієш, бабусю, за рік чи два я допомагатиму батькові, і він робитиме все, що я звелю.

– Ти, наймолодший син?

– А хіба вік має значення? Влада – в руках мого батька. А впливати на нього можу лише я.

– Недобрі слова, – зауважила Іса.

Іпі м’яко відповів:

– Бабусю, ти ж розумна… Ти добре знаєш, що, попри всі свої гучні слова, мій батько – людина слабка.

Хлопець різко замовк, помітивши, що стара ледь помітно схилила голову й дивиться тепер йому за плече. Він озирнувся і побачив за спиною поряд себе Генет.

– То Імхотеп слабка людина? – проскавучала солодкавим голосом та. – Гадаю, йому неприємно буде дізнатися, що ти такої думки про нього.

Іпі видав короткий зніяковілий смішок.

– Але ж ти не скажеш йому, Генет… Пообіцяй, Генет, пообіцяй мені… Люба Генет…

Служниця попливла до Іси. Тепер її голос із жалібною ноткою звучав гучніше.

– Звісно, я не хочу завдавати клопоту – і ти це чудово знаєш… Я віддана вам усім. Я ніколи нічого не переказую, якщо тільки мені не здається, що це мій обов’язок…

– Я просто дражнив бабусю, та й усе, – заходився виправдовуватись Іпі. – Так батькові і перекажу. Він зрозуміє, що я не міг сказати цього всерйоз.

Юнак різко кивнув Генет і вийшов із покою.

Вона провела його поглядом і сказала Ісі:

– Хороший хлопчина, і вже такий дорослий. І як сміливо він говорить!

Друга жінка відрізала:

– Його слова небезпечні. Не подобається мені, які ідеї народжуються в його голові. Мій син занадто йому потурає.

– А хто б не потурав? Він такий красивий, гарний хлопчик.

– Краса мае бути у вчинках, – рішуче відказала Іса.

Кілька секунд вона мовчала, а потім повільно промовила:

– Генет, я тривожуся.

– Тривожишся, Ісо? Що тебе хвилює? В будь-якому разі господар невдовзі повернеться, і тоді все буде добре.

– Та чи буде? Я не певна.

Вона ще помовчала, а потім додала:

– А мій онук Яхмос удома?

– Я бачила, як декілька хвилин тому він ішов до ганку.

– Піди скажи йому, що я хочу з ним поговорити.

Генет вийшла. Вона знайшла Яхмоса на прохолодному ганку з вифарбуваними у веселі кольори колонами й переказала йому повідомлення бабусі. Яхмос одразу ж пішов до неі.

– Яхмосе, Імхотеп дуже скоро повернеться.

М’яке обличчя чоловіка одразу проясніло.

– Так, ото добре буде.

– До його повернення все готово? Справи успішно велися?

– Вказівки батька виконувалися з максимальною точністю.

– Що скажеш про Іпі?

Яхмос зітхнув.

– Батько надто поблажливий в усьому, що стосується хлопця. Тому це не піде на користь.

– Ти маеш пояснити це Імхотепові.

Чоловік, здавалося, завагався.

Іса твердо додала:

– Я тебе підтримаю.

– Інколи, – сказав Яхмос, зітхаючи, – здається, що навколо одні перепони. Але все налагодиться, коли батько повернеться. Тоді він зможе сам ухвалювати рішення. Важко діяти від його імені, коли його тут немае – особливо якщо зважити на те, що я не маю повноважень вирішувати, а лише виконую батькову волю.

Бабуся повільно промовила:

– Ти хороший син – відданий і вірний. Ти був також хорошим чоловіком, ти робив усе, як сказано в заповіді про те, що чоловік мае любити дружину, давати ій дах над головою, іжу, щоб наповнити шлунок, і одяг, щоб прикрити тіло, і купувати ій дорогі мазі, щоб вона лишалася вродливою, і звеселяти ій душу, поки живий. Але там е продовження, у якому сказано: «Не давай ій брати над собою гору»[2 – Цитата з «Повчань Птаххотепа» (між 2375—2350 рр. до н. е.).]. І на твоему місці, онучку, я б дослухалася до ціеі частини заповіді…

Яхмос глянув на неі, сильно почервонів і відвернувся.

Розділ третій. Розлив: місяць третій, день чотирнадцятий

Усе кипіло приготуваннями. На кухні пеклися сотні хлібин, смажилися качки, пахло пореем, часником, різними спеціями. Жінки кричали, роздаючи завдання, а служники бігали сюди-туди.

Маетком ширився шепіт:

– Господар! Господар повертається…

Ренісенб, допомагаючи плести гірлянди з маків і лотосів, відчула, як у серці завирувало щастя. Батько іде додому! За останні тижні вона непомітно влилася в старе життя. Перше відчуття чужорідності, невідомості, яке вселили в неі, як ій здавалося, слова Горі, розвіялося. Вона лишалася тією самою Ренісенб; Яхмос, Сатіпі, Собек і Кайт – усі були такими самими, як і раніше, і тепер, як і колись, усі були зайняті приготуваннями до повернення Імхотепа. До родини дійшли вісті, що він приіде ще завидна. Одного зі слуг відправили на берег ріки пильнувати, чи не іде господар, і попередити всіх, і от він гучно та ясно прокричав обраний пароль.

Ренісенб кинула квіти й побігла до решти. Всі помчали до причалу на березі річки. Яхмос і Собек уже були там, в юрмі селян, рибалок і землеробів, які збуджено щось вигукували і тицяли пальцями.

І дійсно, під великим квадратним вітрилом, напнутим північним вітром, до берега швидко наближалася барка, а просто за нею – ще одна, куховарська, запруджена чоловіками й жінками. Ренісенб уже могла розгледіти батька, який сидів із квіткою лотоса в руках, а поряд іще когось, кого вона сприйняла за співця.

Крики на березі стали вдвічі гучнішими, Імхотеп дружньо махав рукою, моряки розвертали човен і тягнули фали. Чулися вигуки «Ласкаво просимо, господарю», звертання до богів, подяки за безпечне повернення, а за кілька секунд Імхотеп спустився на берег до родини, відповідаючи на гучні привітання, які промовлялися, тому що цього вимагав етикет.

– Хвала Собеку, синові Нейт, який сприяв твоій безпечній подорожі по воді! Хвала Птаху за мемфійськими стінами за те, що повернув тебе до родини! Дякуемо Ра, чие ім’я осявае Верхній і Нижній Єгипет.

Ренісенб ішла вперед, заражена загальним збудженням. Імхотеп велично випростався, і його донька раптом подумала: «А він невисокий. Мені здавалося, він більший».

Їі охопила непевна тривога.

Невже батько зіщулився? Чи ій зрадила власна пам’ять? Вона вважала його дивовижним створінням: тиранічним, часто метушливим, раз по раз він сипав указівками й часом змушував іі подумки сміятися, та все-таки то був

характер. Але цей маленький приземкуватий літній чоловік, по вінця сповнений відчуттям власної важливості і водночас не здатний вразити… Що з нею сталося? Що то за зрадливі думки в її голові?

Імхотеп, покінчивши з урочистими церемоніальними фразами, перейшов до тепліших особистих привітань. Він обійняв синів.

– О, милий мій Яхмосе, завжди усміхнений, певен, ти гідно поводився під час моєї відсутності… І Собек, вродливий син мій, бачу, в твоєму серці досі панує радість. А от і Іпі, милий мій Іпі, дай подивитися на тебе, отак. Виріс, змужнів, як я тішуся, що можу знову тебе обійняти! А Ренісенб – люба моя донька – знову вдома. Сатіпі, Кайт, і вас я люблю, як дочок… І Генет, вірна моя Генет…

Служниця стала навколішки, обхопила його коліна і з театральною виразністю витерла сльози з очей.

– Радий бачити, Генет. У тебе все добре, ти щаслива? Така ж віддана, як і завжди – це звеселяє мені серце…

А мій незрівнянний Горі, такий розумний, завжди з пером і своїми підрахунками. Справи йдуть успішно? Певен, що так…

Коли Імхотеп з усіма привітався і гамір почав затихати, господар підняв руку, вимагаючи тиші, й чітко і гучно заговорив.

– Сини мої та дочки, друзі. Я маю дещо вам повідомити. Як ви знаєте, багато років я був, у певному розумінні, самотнім чоловіком. Моя дружина (ваша мати, Яхмосе й Собеку) й моя сестра (твоя мати, Іпі), – обидві відійшли до Осіріса багато років тому. Тож я привіз вам, Сатіпі та Кайт, третю сестру. Вона житиме разом із вами. Познайомтеся, це моя наложниця, Нофрет, яку ви маєте любити з любові до мене. Вона приїхала зі мною з Півночі, з Мемфіса, і лишиться тут із вами, коли мені знову доведеться поїхати.

З цими словами він за руку вивів уперед жінку. Вона стояла поряд із ним, відкинувши голову, примруживши очі, зверхня і вродлива.

Ренісенб, украй здивована, подумала: «Яка вона молода, певно, навіть молодша за мене».

Нофрет стояла нерухомо. На її губах блукала легка посмішка, у якій була радше зневага, ніж бажання сподобатися. В неї були зовсім прямі чорні брови, шкіра насиченого бронзового кольору й такі довгі й пухнасті вії, що за ними було важко розгледіти очі.

Родина, спантеличена, мовчки витріщалася на неї. З легким роздратуванням у голосі Імхотеп прорік:

– Ну ж бо, діти, привітайте Нофрет. Хіба ви не знаєте, як вітають наложниць, яких батько привозить додому?

Непевно, затинаючись, родина привітала Нофрет. Імхотеп із перебільшеною сердечністю, яка мала, певно, приховати його зніяковіння, жваво промовив:

– Це вже краще. Нофрет, зараз Сатіпі, Кайт і Ренісенб відведуть тебе в жіночу половину. Де скрині? Їх винесли на берег?

Дорожні скрині з округлими кришками почали виносити з баржі. Імхотеп звернувся до Нофрет:

– Твої прикраси і вбрання у повній цілості. Пропильнуй за тим, як їх розкладатимуть.

Потім, коли жінки пішли, він повернувся до синів.

– Як тут наше господарство? Усе гаразд?

– Нижні поля, які ми дали в користування Нахт… – почав був Яхмос, але батько його обірвав:

– Жодних подробиць, милий Яхмосе. Подробиці можуть зачекати. Сьогодні ми розважаемося. Завтра ти, я та Горі візьмемося до справ. Давай, Іпі, ходімо в будинок. Який ти вже високий, вищий за мене!

Собек сердито крокував за батьком та Іпі. Він пробурмотів на вухо Яхмосові:

– Прикраси та вбрання, чув? Ось куди пішли прибутки від північних земель. Наші прибутки.

– Тс-с, – прошепотів Яхмос. – Батько почує.

– Ну то й що? На відміну від тебе, я його не боюся.

Коли вони вже опинилися в будинку, Генет прийшла в Імхотепів покій, щоб приготувати все для купелі господаря. Вона розсипалася посмішками.

Імхотеп перестав випромінювати захисну привітність.

– Ну, Генет, що скажеш про мій вибір?

Хоча чоловік і збирався в цій ситуації діяти з позиції сили, та все ж добре знав, що приїзд Нофрет викличе бурю – принаймні в жіночій половині будинку. Генет була не така. Надзвичайно віддане створіння. Вона його не розчарувала.

– Вона вродлива! Дуже вродлива. Яке волосся, яка фігура! Вона тебе варта, Імхотепе, що іще я можу сказати? Твоя мила дружина була б рада, що така супутниця розраджуватиме тебе.

– Гадаеш, Генет?

– Упевнена, Імхотепе. Після стількох років скорботи настав час знову радіти життю.

– Ти добре ії знала… Я теж відчув, що настав мені час знову почати жити, як справжній чоловік. А кгм… дружини моіх синів і моя донька – вони, певно, поставляться до цього з огидою?

– Дарма, якщо так, – сказала Генет. – Зрештою, хіба вони не залежать від тебе в цьому будинку?

– Так, дійсно, ти маеш рацію, – погодився господар.

– Твоя щедрість дае ім іжу та одяг – іхній добробут цілком залежить від твоіх зусиль.

– Так, дійсно, – зітхнув Імхотеп. – Я постійно працюю заради них. Часом я замислююся, чи розуміють вони взагалі, чим зобов'язані мені.

– Треба тобі ім про це нагадати, – додала Генет, киваючи головою. – Я от, твоя слухняна віддана Генет, ніколи не забуваю, скільки ти для мене зробив, але діти часом егоістичні й бездумні і, певно, вважають себе страшенно важливими, забуваючи, що лише виконують те, що ти наказав.

– Справді, ти говориш дуже правильні речі, – сказав господар. – Я завжди вважав тебе мудрою, Генет.

Служниця зітхнула:

– Якби ж то інші так вважали.

– Що сталося? Невже хтось був нечемним із тобою?

– Та ні, ні, тобто, вони це роблять не навмисне. Те, що я невтомно працюю (і праця приносить мені радість) – звична річ для них, але добре лагідне слово могло б усе змінити.

– Це те, що я завжди зможу тобі дати, – запевнив Імхотеп. – І цей дім – твій дім назавжди, пам'ятай.

– Ти дуже добрий, господарю. – Вона помовчала й додала. – Раби чекають на тебе у купальні. Вода вже готова. А коли ти помиешся і вдягнешся, зайди до матері, вона просила.

– А, мати. Так, так, звісно…

Чоловік ніби раптом зніяковів. Аби приховати зніченість, він швидко сказав:

– Звісно, я і так збирався, передай ій, що я навідаюся до неі.

* * *

Іса, вбрана у свою найкращу лляну сукню з брижами, дивилася на сина з іншого боку покою з якоюсь сардонічною втіхою.

– Ласкаво прошу, Імхотепе. То ти повернувся до нас – і не сам, як я чула?

Імхотеп, випростуючись, дещо зсоромлено відповів:

– О, то ти вже чула?

– Звісно. Дім гуде від новин. Кажуть, дівчина вродлива й дуже молода.

– Їй дев’ятнадцять, і так, вона гожа з лиця.

Мати розсміялася – старече зловісне клекотіння.

– Зрозуміло, – мовила вона. – Яким на світ показався, таким і під старість зостався.

– Мамо, люба. Чесне слово, я не розумію, про що ти.

Іса стримано відповіла:

– Ти завжди був дурнем, Імхотепе.

Той наіжачився й обурено залопотів. Хоч Імхотеп і пишався власною важливістю, матері завжди вдавалося пробити броню його самооцінки. В її присутності він завжди ніби зменшувався. Слабкий саркастичний блиск її майже невидющих очей щоразу спантеличував його. Його мати, ніде правди діти, ніколи не була надто високої думки про його здібності. І хоча він чудово знав, що його самосприйняття адекватне, а ставлення матері лишень її індивідуальна особливість без жодної ваги – та все ж, її думка завжди руйнувала його втішну самозакоханість.

– А що такого в тому, що чоловік привіз додому наложницю?

– Нічого такого. Більшість чоловіків – дурні.

– І в чому ж полягає дурниця?

– Невже ти вважаєш, що поява цієї дівчини сприятиме гармонії в цьому домі? Сатіпі та Кайт лютуватимуть, а ще й чоловіків своїх збурять.

– А вони тут до чого? Хіба в них є право заперечувати?

– Ні.

Імхотеп почав розлючено крокувати сюди-туди.

– Хіба у власному домі я не можу чинити, як вважаю за потрібне? Хіба не я утримую своїх синів та іхніх дружин? Хіба вони не зобов’язані мені хлібом, який ідять? Хіба я ім безперервно про це не нагадую?

– Тобі надто подобається нагадувати про це, Імхотепе.

– Але ж це правда. Всі вони залежать від мене. Всі вони!

– І ти гадаєш, це добре?

– Ти хочеш сказати, що це погано, коли чоловік утримує свою родину?

Іса зітхнула.

– Вони працюють на тебе, не забувай про це.

– То ти хочеш, щоб я потурав іхнім лінощам? Звісно, вони працюють.

– Вони вже зрілі чоловіки, принаймні Яхмос і Собек – більше, ніж зрілі.

– Собек не має власної думки. Він усе робить неправильно. Також він часто поводиться нахабно, а я цього не терпітиму. Яхмос – хороший слухняний хлопчик…

– Далеко вже не хлопчик!

– Але часом мені доводиться повторювати йому по два-три рази, поки він зрозуміє. Я маю все продумувати, бути скрізь водночас! Увесь час у поїздках я диктую листи писарям – пишу детальні інструкції, щоб син міг виконати все як слід… Я майже не відпочиваю, не сплю майже! А тепер, коли я повернувся додому, відвоювавши собі трохи спокою, з'являються нові складнощі! Навіть ти, мамо, відмовляєш мені в праві мати наложницю, як це роблять інші чоловіки – ти розлючена на мене…

Стара перервала його.

– Я не серджуся. Я потішена. Тепер за тим, що відбувається в будинку, цікаво буде спостерігати. Та все ж, коли ти знову поїдеш на Північ, краще тобі взяти дівчину з собою.

– Її місце тут, у моєму домі. І горе тому, хто наважиться погано поставитися до неї.

– Річ не в поганому ставленні. Але сухий хмиз швидко розгоряється. Багато жінок, кажуть, це ніби клубок змій…

Іса замовкла й повільно пояснила:

– Нофрет вродлива. Але пам'ятай, як сказано: «Чоловіки втрачають розум від лику вродливих жінок, дарма що за мить ті перетворюються на безбарвні каріолі…»[3 - Цитата з «Повчань Птаххотепа».]

Глибоким голосом вона процитувала:

– «І хоч на коротку скороплинну хвилину життя стає схожим на сон, та наприкінці завжди приходить смерть…»[4 - Цитата з «Повчань Птаххотепа».]

Розділ четвертий. Розлив: місяць третій, день п'ятнадцятий

Імхотеп слухав Собекові пояснення щодо продажу деревини в похмурій тиші. Його обличчя дуже почервоніло, а в скроні пульсувала жилка.

Невимушеність потроху полишала Собека. Він збирався говорити з погордою, але помітивши, що батько супиться дедалі сильніше, почав затинатися й сумніватися в собі.

Зрештою, Імхотеп нетерпляче його перервав.

– Так, так, так – ти думав, що знаєш більше за мене, і відступив від моїй вказівок – завжди те саме, варто мені лишень поїхати й не допильнувати… – Батько зітхнув. – Що з вами, хлопці, стане, коли мене не буде, навіть уявити не можу!

Але Собек не відступав:

– Ми могли отримати більший прибуток, тож я ризикнув. Не можна ж вічно бути дріб’язковими й обережними!

– В тобі немає і краплі обережності, Собеку! Ти надто необачний і самовпевнений, і неправильно все оцінюєш!

– Хіба в мене бувае можливість чинити, як я вважаю за потрібне?

Імхотеп сухо відказав:

– Саме так ти зробив цього разу – пішов усепереч моїм прямим наказам…

– Наказам? То я мушу завжди виконувати накази? Я ж дорослий чоловік!

Утративши самовладання, Імхотеп заволав:

– Хто годуе тебе? Хто тебе одягае? Хто дбае про твое майбутне? Хто постійно тримае в голові твій добробут, та що там твій – добробут усієі родини. Коли ріка обміліла і нам загрожував голод, хіба не я влаштував так, що нам постачали іжу з півдня? Тобі пощастило, що в тебе такий батько, який про все дбае! І чого я прошу натомість? Лише того, щоб ви старанно працювали, робили все якнайкраще й виконували вказівки, які я вам надсилаю.

– Так! – закричав Собек. – Ми маемо гарувати на тебе, як раби, аби ти міг купувати золото й прикраси для своеі наложниці.

Імхотеп підійшов до нього, тремтячи від люті.

– Нахабне ти хлоп’я – отак говорити з батьком. Стережися, бо я вижену тебе з дому, і ти зможеш іти, куди заманеться!

– Це ти стережися, бо я візьму й піду. В мене багато ідей, і я скажу тобі, хороших ідей, які допомогли б нам розбагатіти, якби руки в мене не були зв’язані жалюгідною обережністю і якби я міг діяти на свій розсуд.

– Ти закінчив?

Тон Імхотепа був зловісний. Собек, дещо знеохочений, сердито пробурмотів:

– Так, так, мені більше нема чого сказати – поки що.

– То піди подбай про худобу. Нема часу розсиджуватися.

Син розвернувся і сердито покрокував геть. Нофрет стояла неподалік, і коли він проходив повз, скоса глянула на нього й засміялася. Від її сміху в обличчя Собеку вдарила кров – він насупився й підійшов до неї. Вона стояла нерухомо, зневажливо позираючи на нього з-під напівприкритих повік.

Той щось пробурмотів і знов пішов, куди йшов. Нофрет знову засміялася, а потім рушила туди, де Імхотеп розбирався тепер із Яхмосом.

– Що на тебе найшло, що ти дозволив Собекові втнути таку дурість? – роздратовано запитав батько. – Ти мусив запобігти цьому! Хіба ти не знав, що він не розуміється на купівлі й продажі? Він думає, що все буде так, як треба йому.

Яхмос вибачливо відповів:

– Батьку, ти не розумієш, як мені складно. Ти сказав мені доручити продаж деревини братові. Тож мені довелося довіритися його думці.

– Думці? Думці? Він не має права на думки! Він має робити те, що я йому наказав, а ти маєш допильнувати, щоб він саме так і чинив!

Син почервонів.

– Я? А яке я маю на те право?

– Яке право? Те, що я тобі дав.

– Але ж у мене немає жодного статусу. Якби я був твоїм законним помічником…

Підійшла Нофрет, і він замовк. Дівчина позіхала, крутячи в руках червоний мак.

– Ти не зайдеш до маленької альтанки біля ставка, Імхотепе? Там прохолодно, там на тебе чекають фрукти і кедійське пиво. Певна річ, ти вже закінчив віддавати накази.

– За хвилину, Нофрет, за хвилину.

Нофрет защебетала ніжним глибоким голосом:

– Ходімо зараз. Я хочу, щоб ми пішли зараз…

Імхотеп мав задоволений і дурнуватий вигляд. Яхмос заговорив швидко, щоб випередити батька.

– Давай спершу обговоримо нашу справу. Це важливо. Я хочу попросити тебе…

Нофрет звернулася просто до Імхотепа, повернувшись боком до його сина.

– Хіба ти не можеш робити що хочеш у власному домі?

Імхотеп грубо обірвав Яхмоса:

– Іншим разом, мій сину, іншим разом.

Батько пішов за Нофрет, а Яхмос лишився на ганку й дивився їм услід.

З будинку вийшла Сатіпі й підійшла до чоловіка.

– Ну, – жваво запитала вона, – ти з ним поговорив? Що він сказав?

Яхмос зітхнув.

– Не будь така нетерпляча, Сатіпі. Момент був… не слушний.

Дружина видала сердитий вигук.

– О так, ну що ти міг іще сказати! Ти завжди так кажеш. Правда в тому, що ти боїшся свого батька, бо ти лякливий, як та вівця, бекаеш і мекаеш і не поводишся поряд із ним, як чоловік! Хіба ти не пам’ятаеш, що обіцяв мені? Із нас двох, чоловік – я! Ти обіцяв, ти казав: «Я поговорю з батьком першого ж дня». І от що відбувається…

Сатіпі замовкла – перевести подих, а не тому, що закінчила – але Яхмос м’яко втрутився:

– Ти помиляешся, Сатіпі. Я почав говорити, але мене перервали.

– Перервали? Хто?

– Нофрет!

– Нофрет! Ця дівка. Твій батько не мае дозволяти ій втручатися, коли говорить зі старшим сином. Жінки не мають втручатися в чоловічі справи.

Певно, Яхмос був би не проти, якби Сатіпі й сама дотримувалася правила, яке так упевнено виголосила, але йому не дали сказати. Вона вела далі:

– Твій батько мав одразу ій це пояснити.

– Мій батько, – сухо відказав чоловік, – не виявив жодних ознак невдоволення.

– Який сором, – постановила Сатіпі. – Вона геть зачарувала твого батька. Він дозволяе ій казати й робити все, що заманеться.

Яхмос задумливо промовив:

– Вона дуже вродлива…

Дружина пирснула.

– Так, вона нічого. Але як щодо манер? Жодного виховання. Їй начхати на те, що вона так грубо поводиться з нами всіма.

– Можливо, це ти груба до неї?

– Я сама чемність. Ми з Кайт ставимося до неї вельми люб'язно. О, ій немає на що поскаржитися батькові. Ми чекатимемо свого часу, ми з Кайт.

Яхмос різко повернувся до неї.

– Тобто, «чекатимемо свого часу»?

Сатіпі багатозначно розсміялася і відійшла.

– Я міркую як жінка, тобі мене не зрозуміти. У нас власні методи і власна зброя! Нофрет краще було б угамувати свою зверхність. До чого, власне, зводиться життя жінки? Воно проходить углибині будинку – на жіночій половині, серед інших жінок.

У тоні Сатіпі чулося щось іще. Вона додала:

– Твій батько не завжди буде тут… Він поїде до своїх північних земель. І тоді ми побачимо.

– Сатіпі…

Сатіпі зайшлася важким гучним сміхом і повернулася до будинку.

* * *

Діти бігали й бавилися біля ставка. Сини Яхмоса були гарними хлопцями, схожими більше на матір, ніж на батька. Трое Собекових дітей теж були тут – найменша лише вчилася ходити. Ще була Тетi, серйозна, симпатична дівчинка чотирьох років.

Вони сміялися, кричали, кидалися м'ячиками – часом розгоралися суперечки і здіймався дитячий пронизливий галас.

Попиваючи свое пиво поряд із Нофрет, Імхотеп пробурмотів:

– Як дітям подобається бавитися біля води. І пригадую, так завжди було. Але заради Хатор, як же вони кричать!

Нофрет швидко відказала.

– Так, а тут могло б бути так спокійно… Чому б тобі не попросити іх піти, поки ти тут? Зрештою, коли господареві будинку потрібен відпочинок, решта має виказувати йому повагу. Ти так не вважаеш?

– Я… ну… – завагався Імхотеп. Ця ідея була новою для нього, проте тішила. – Вони мені не заважають, – непевно завершив він.

Тоді мляво додав:

– Вони звикли бавитися тут, як ім заманеться.

– Коли тебе тут немає – нехай, – швидко проговорила Нофрет. – Але я думаю, Імхотепе, враховуючи все, що ти робиш для родини, вони мають чіткіше розуміти, наскільки ти важливий, краще усвідомлювати твою величність. Ти занадто добрий, занадто поступливий.

Імхотеп безтурботно зітхнув.

– Це завжди було моїм недоліком. Я ніколи не наполягав на дотриманні формальностей.

– Тому ці жінки, дружини твоїх синів, і користуються твоєю добротою. Це ж ясна річ, що коли ти приходиш сюди відпочити, тут має бути спокій і тиша. Краще я піду і скажу Кайт забрати звідси своїх дітей та всіх інших. Тоді ти зможеш як слід відпочити.

– Ти така мудра дівчина, Нофрет, так, хороша дівчина. Ти завжди думаєш про мій затишок.

Нофрет пробурмотіла.

– Мені приємно про тебе подбати.

Вона підвелася й пішла туди, де на колінах біля води сиділа Кайт і бавилася зі своїм другим сином, зіпсованим на вигляд хлоп'ям, іграшковим човном, що його малий намагався спустити на воду.

Нофрет відривчасто кинула:

– Ти не забереш звідси дітей, Кайт?

Та витріщилася на Імхотепову наложницю, не розуміючи, що відбувається.

– Забрати? Звідси? Ти про що – вони завжди бавляться тут.

– Але не сьогодні. Імхотеп хоче спокою, а твої діти галасливі.

Кров ударила в грубувате обличчя Кайт.

– Добирай слова, Нофрет! Імхотепові подобається дивитися, як діти його синів тут бавляться. Він сам так казав.

– Але не сьогодні, – відповіла Нофрет. – Він відправив мене сказати, щоб ти забрала звідси всю цю зграю, аби він міг спокійно побути зі мною.

– З тобою… – Жінка різко замовкла на півслові. Потім підвелася і пішла туди, де напівсидів, напівлежав Імхотеп. Нофрет пішла за нею.

Кайт говорила навпрямки.

– Твоя наложниця каже, що я мушу забрати звідси дітей. Але чому? Що вони роблять не так? За що їх проганяти?

– Я вважала, що бажання господаря будинку достатньо, – м'яко промовила Нофрет.

– Авжеж, авжеж, – підтакнув він дратівливим тоном. – Хіба у мене мають бути причини? Чий тут будинок?

– Підозрюю, це вона хоче, щоб вони пішли, – Кайт повернулася до наложниці і зміряла її поглядом з ніг до голови.

– Нофрет дбає про мій затишок, про мою насолоду, – сказав Імхотеп. – Решті мешканців будинку байдуже до цього, крім, можливо, бідної Генет.

– То дітям більше не можна тут бавитися?

– Не тоді, коли я тут відпочиваю.

Полум'я люті раптом розгорілося в Кайт:

– Чому ти дозволяєш цій дівці налаштовувати тебе проти рідні? Чому вона приходить і змінює правила в цьому будинку? Змінює те, що було завжди?

Раптом Імхотеп почав кричати. Йому хотілося нагадати, хто тут головний.

– Це я вирішую, що і як тут робиться, а не ти! Ви тут усі змовилися – влаштовуєтеся, як зручно лише вам. І коли я, господар будинку, повертаюся додому, моїм бажанням не надають належної уваги. Але дозволь нагадати, що господар тут усе-таки я! Це я думаю наперед і працюю заради вашого добробуту – та чи отримую я вдячність, чи поважають мої бажання? Ні. Спершу Собек поводиться нахабно і без поваги, а тепер ти, Кайт, намагаєшся виховувати мене! Нащо я всіх вас утримую? Обережніше, бо я перестану. Собек казав щось про те, що піде, – то нехай собі йде і тебе з дітьми забирає.

Якусь мить Кайт стояла геть нерухомо. На її відчуженому, з важкими рисами, обличчі не було жодного виразу. Потім вона відказала байдужим голосом:

– Я відведу дітей у будинок…

Вона ступила крок чи два, зупинилася біля Нофрет і тихо промовила:

– Це все ти, Нофрет, це все ти. Я тобі цього не пробачу, ні…

Розділ п'ятий. Розлив: місяць четвертий, день п'ятий

Імхотеп видихнув із полегшенням, виконавши церемоніальні обов'язки поминального жерця. Ритуал було виконано надзвичайно ретельно, бо чоловік

був дуже добросовісним у всьому. Він чинив узливання, кадив фіміам і приніс богам традиційну їжу та напої.

Тепер, у прохолодному сусідньому гроті, де на нього чекав Горі, Імхотеп знову перетворився на ділового землевласника. Чоловіки обговорювали справи, ринкові ціни, прибутки від худоби, врожаїв і деревини.

Десь за пів години Імхотеп задоволено кивнув.

– Ти прекрасно тямиш у цих справах, Горі, – зауважив він.

Другий чоловік усміхнувся.

– Аякже, Імхотепе. Я допомагаю тобі управляти вже багато років.

– І завжди був найвідданіший за всіх. Мені треба дещо обговорити з тобою. Це стосується Іпі. Він скаржиться, що його становище другорядне.

– Він іще дуже юний.

– Зате дуже здібний. Йому здається, що брати не завжди справедливі до нього. Собек, здається, грубий і владний, а безмірна обережність Яхмоса та його сором’язливість дратують Іпі. Він амбітний. Йому не подобається виконувати чужі накази. До того ж він вважає, що керувати тут можу тільки я, його батько.

– Так і е, – відказав Горі. – І мені здалося, Імхотепе, що в цього маетку е слабке місце. Дозволиш мені говорити прямо?

– Звісно, любий Горі. Твої слова завжди зважені та обмірковані.

– Тоді ось що я скажу. Коли ти від’їздиш, Імхотепе, замість тебе мае лишатися хтось наділений справжньою владою.

– Я довіряю свої справи Яхмосові…

– Я знаю, що ми діемо від твого імені, коли тебе немае, але цього не достатньо. Чому б не призначити одного з твоіх синів своім помічником – не надати йому законної влади?

Імхотеп, насупившись, ходив сюди-туди.

– Кого з синів ти пропонуеш призначити? Собек поводиться владно, але не вміе коритися – я не можу йому довіряти. Його норов для цього не пасуе.

– Я думав про Яхмоса. Це твій найстарший син. Він добрий і любить тебе. А ще відданий тобі.

– Так, характер у нього хороший, та він надто боязкий, надто слабкий. Він усім поступаеться. Якби ж Іпі лишень був трохи старший…

Горі швидко промовив:

– Небезпечно вручати владу надто молодому чоловікові.

– Дійсно, дійсно. Що ж, Горі, я обміркую те, що ти сказав. Яхмос, безумовно, хороший син… слухняний син…

Співрозмовник відказав м’яко, але стривожено:

– Гадаю, ти ухвалиш мудре рішення.

Імхотеп із цікавістю глянув на нього.

– Про що ти, Горі?

– Я щойно сказав, що небезпечно вручати владу занадто рано. Але і занадто пізно – так само небезпечно.

– Ти хочеш сказати, що він занадто звик виконувати накази, замість їх віддавати. Що ж, можливо, в цьому є дещиця істини.

Імхотеп зітхнув.

– Як важко керувати родиною! Особливо жінками. В Сатіпі нестримний гонор. Кайт часто ходить насуплена. Але я чітко дав їм зрозуміти, що з Нофрет слід поводитися чемно. Гадаю, можна сказати…

Він замовк. Задиханий раб наближався до нього вузькою стежкою.

– Що сталося?

– Баржа, господарю. Писар на ім’я Камені прибув із Мемфіса з повідомленням.

Імхотеп стривожено зірвався з місця.

– Знову неприємності, – вигукнув він. – Це такий самий факт, як те, що Ра пливе небокраєм! Варто на мить відволіктися, як усе йде не так.

Імхотеп важко закрокував стежкою, а Горі лишився і мовчки дивився йому вслід.

Обличчя в нього було стурбоване.

* * *

Ренісенб безцільно йшла вздовж берега Нілу, коли почула крики та метушню й побачила людей, що бігли до причалу.

Вона приєдналася до них. У човні, що підпливав до берега, стояв молодик, і коли вона побачила контури його тіла в яскравому світлі, її серце на мить припинило битися.

Божевільна, фантастична думка промайнула в її голові.

«Це Хай, – подумала вона. – Хай повернувся з потойбіччя».

Потім вона посміялася над собою за цю забобонну фантазію. Їй привиділося так тому, що в ії пам’яті Хай завжди плив у човні Нілом, а цей чоловік був схожоі на Хая статури. Він був молодшим за Хая, мав розкуті пластичні рухи й веселе всміхнене обличчя.

Він прибув, як сам повідомив, із північних володінь Імхотепа. Був писарем, і звали його Камені.

Одного з рабів відправили покликати батька, а Камені провели в будинок і пригостили напоями та іжею. Невдовзі прийшов батько, і вони багато говорили й радилися.

Суть розмови на жіночу половину будинку принесла на хвості Генет, постачальниця усіх вістей. Ренісенб часом дивувалася, як же це та примудрялася завжди все про все знати.

Камені, виявляється, був молодим писарем, який працював на Імхотепа – сином одного з його двоюрідних братів. Писар викрив певне шахрайство – підробку рахунків – а оскільки справа мала багато відгалужень і стосувалася розпорядників маетків, то подумав, що краще буде приіхати на Південь і звітувати особисто.

Ренісенб це не надто цікавило. Камені розумний, якщо зміг таке розплутати, думалося ій. Батько буде ним задоволений.

Безпосередньою реакціею на новини стала підготовка Імхотепа до новоі подорожі. Він не збирався нікуди іхати упродовж найближчих двох місяців, але тепер мусив якомога швидше опинитися на місці.

Всіх мешканців зібрали й дали численну кількість рекомендацій і вказівок. Слід зробити се і те. Собекові було наказано передовсім бути поміркованим. Як же це знайомо, подумала Ренісенб. Яхмос був уважний, Собек – похмурий. Горі, як завжди, поводився спокійно і доцільно. Настирливі вимоги Іпі відкинули суворіше, ніж зазвичай.

– Ти занадто молодий, щоб отримувати власну платню. Слухайся Яхмоса. Йому відомі моі бажання та вказівки. – Імхотеп поклав руку старшому синові на плече. – Я довіряю тобі, Яхмосе. Коли я повернуся, ми ще раз поговоримо про законну посаду помічника.

Яхмос раптом почервонів від задоволення. Він трохи випростався.

Імхотеп вів далі:

– Пропильнуй лишень, щоб під час моеі відсутності все було добре. Подбай, щоб до моеі наложниці добре ставилися – з належною люб’язністю та повагою. Вона на твоій совісті. Ти мусиш пильнувати за поведінкою жінок у маетку. Сатіпі нехай прикусить язика. І дивися, щоб Собек як слід пояснив усе Кайт. Ренісенб також мусить чемно ставитися до Нофрет. А ще я не потерплю грубощів на адресу Генет. Знаю, жінкам вона часом здається надокучливою. Вона живе тут уже давно й вважае, що мае привілей говорити те, що не завжди хочеться чути. У неі немае ні краси, ні вроди, але вона

віддана, пам’ятай, і завжди була вірна моїм інтересам. Я не дозволю, щоб ії зневажали чи ображали.

– Все буде зроблено, як ти велиш, – відповів на це Яхмос. – Але від слів Генет часто бувае клопіт.

– Пф! Нісенітниця. Те саме можна сказати про всіх жінок. Від Генет не більше клопоту, ніж від решти. Щодо Камені, то він лишиться тут. Ми можемо найняти іншого писаря, а цей допоможе Горі. Щодо земель, які ми здали в користування тій жінці, Яйі…

Імхотеп удався в подробиці.

Коли нарешті все було готове до відплиття, Імхотеп завагався. Він відвів убік Нофрет і непевно запитав:

– Нофрет, ти задоволена тим, що лишаешся тут? Може, тобі краще вирушити зі мною?

Та похитала головою і посміхнулася.

– Ти ж незабаром повернешся, – сказала вона.

– Місяці за три. Чи за чотири. Хто знае.

– От побачиш – час швидко мине. Мені тут буде добре.

Імхотеп метушливо додав:

– Я постановив Яхмосові – а той пильнуватиме за іншими синами – щоб до тебе ставилися з належною повагою. Якщо ти матимеш скарги, вони дорого заплатять за це!

– Я впевнена, Імхотепе, вони зроблять усе, як ти сказав. – Нофрет замовкла. Потім додала: – Кому я тут можу цілком довіряти? Хто дійсно дбае про твоі інтереси? Я не маю на увазі членів родини.

– Горі, мій любий Горі. Він в усіх розумінняx моя правиця – людина зі здоровим глуздом і глибоким розумінням речей.

Наложниця повільно відказала:

– Вони з Яхмосом як брати. Можливо…

– Ще е Камені. Він теж писар. Я накажу йому тобі служити. Якщо матимеш скарги, він усе запише й надішле повідомлення мені.

Нофрет схвально закивала.

– І Генет, – вигукнув Імхотеп. – Ще ж е Генет.

– Так, – видобула Нофрет задумливо. – Що як ти поговориш із нею зараз, при мені?

– Чудова думка.

Послали по Генет, і вона прийшла з підлесливою жагою прислужити. Служниця почала була лементувати щодо від'їзду Імхотепа, але той різко її перервав.

– Так, моя люба Генет, але так мусить бути. Я – чоловік, який рідко коли може сподіватися бодай на краплю відпочинку. Я мушу невпинно працювати заради добробуту родини, хай як мало це цінують. А тепер я хочу дуже серйозно поговорити з тобою. Ти любиш мене щиро та віддано, я знаю, і хочу довірити тобі дещо. Подбай про Нофрет – вона мій скарб.

– Хто любий тобі, господарю, любий і мені, – із запалом мовила Генет.

– От і добре. Тоді ти обіцяєш діяти в інтересах Нофрет?

Генет повернулася до наложниці, яка дивилася на неї з-під напівопущених повік.

– Ти надто вродлива, Нофрет, – сказала вона. – А це клопіт. Саме тому решта й заздрить – але я подбаю про тебе, я переказуватиму тобі все, що вони кажуть. Ти можеш на мене розраховувати!

Коли їхні очі зустрілися, запала тиша.

– Ти можеш на мене розраховувати, – повторила Генет. Губи Нофрет повільно розпливлися в посмішці – дуже загадковій посмішці.

– Так, – сказала наложниця. – Я зрозуміла тебе, Генет, гадаю, я можу покластися на тебе.

Імхотеп гучно прокашлявся.

– Тоді, гадаю, ми все владнали, – так, усе гаразд. Мені завжди вдавалося організовувати людей.

Почувся сухий скрипучий сміх, Імхотеп різко озирнувся й побачив свою матір на порозі покою.

Іса спиралася на костур і здавалася ще більш недоброзичливою та сухою.

– Який же чудовий у мене син! – відзначила вона.

– Я мушу поквапитися – треба ще лишити вказівки для Горі.

Щось поважно бурмочучи, Імхотеп поспішив геть із покою. Йому вдалося не зустрітися очима з матір'ю.

Іса владно кивнула Генет, і та повільно випливла з покою.

Нофрет підвелася. Вони з Ісою дивилися одна на одну. Імхотепова мати промовила:

– То мій син лишає тебе тут? Краще б йому забрати тебе з собою.

– Він хоче, щоб я лишилася тут.

Голос Нофрет звучав м’яко й покірно. Стара пронизливо розсміялася:

– Було б легше, якби тобі хотілося поіхати. А чому, до речі, тобі не хочеться? Я тебе не розумію. Що тебе тут тримає? Ти жила в містах, можливо, навіть подорожувала. Чому ти обираєш монотонне життя серед людей, яким ти – буду відверта – не подобаєшся?

– То я вам не подобаюся?

Іса похитала головою.

– Ні, я б так не сказала. Я стара, та хоч зір мене й підводить, я досі бачу красу й насолоджуюся нею. Ти вродлива, Нофрет, і моїм старим очам приємно дивитися на тебе. Через твою вроду я бажаю тобі добра. Але я раджу тобі поіхати на Північ із моїм сином.

Нофрет повторила:

– Він хоче, щоб я лишилася.

В покірному тоні тепер безпомилково звучала глузливість. Іса різко відказала:

– Ти лишаешся з якоісь причини. Цікаво, з якої ж? Добре, але ти сама відповідатимеш за свое рішення. Та будь обережна. Думай, що робиш, і нікому не довіряй.

Вона різко розвернулася й вийшла. Нофрет спокійно стояла. Дуже повільно губи ії розпливлися в широкій котячій посмішці.

Частина друга. Зима

Розділ шостий. Зима: місяць перший, день четвертий

У Ренісенб увійшло в звичку ходити у гробницю чи не щодня. Інколи там були Яхмос та Горі, часом – лише Горі, часом – нікого, але дівчина щоразу помічала, що там до неі приходили полегшення та спокій, майже такі, як бувають, коли втік від життя. Їй більше подобалося, коли там був лише Горі. Щось було в його серйозності, його беземоційному сприйнятті ії візитів, що давало ій дивне відчуття задоволення. Вона сиділа в тіні біля входу в грот, зігнувши ногу в коліні і обхопивши ії руками, і милувалася зеленою смугою полів, що простяглися аж до мерехтливого Нілу вдалині й

ген за нього, туди, де бежева, кремова і рожева барви небокраю плавко перетікали одна в одну.

Вперше вона прийшла сюди кілька місяців тому, раптом відчувши бажання втекти з царства жінок. Їй хотілося сталості та едності – і вона знайшла іх тут. Бажання втекти не полишало іі, але тепер це був не просто збурений надмірними хвилюванням і домашньою метушнею порив. В цьому відчувалося дещо більш визначене, якась тривога.

Одного дня вона звірилася Горі.

– Мені страшно…

– Чого ти боішся, Ренісенб? – Він уважно роздивлявся іі. Дівчина на хвилину замислилася. Потім повільно додала:

– Пам'ятаеш, ти сказав мені, що е два різновиди зла – те, що приходить ззовні, і те, що береться зсередини?

– Так, пам'ятаю.

– Потім ти сказав, що мав на увазі хвороби, які вражають пшеницю та фрукти, але мені здається, те саме можна сказати і про людей.

Він повільно кивнув.

– То ти це зрозуміла… Ти маеш рацію, Ренісенб.

Дівчина швидко заговорила:

– Саме це й відбувається зараз там, у будинку. Зло прийшло ззовні. І я знаю, хто приніс його. Це – Нофрет.

Горі повільно промовив:

– Гадаеш?

Ренісенб жваво закивала.

– Так, так, я знаю, про що говорю. Послухай, Горі, коли я прийшла сюди вперше і сказала, що все лишилося таким самим – навіть сварки Сатіпі та Кайт – то була правда. Але ті сварки, Горі, не були справжніми. Я хочу сказати, що Сатіпі й Кайт отримували від них насолоду – вони так проводили час, і в жодної з них не було справжньої злості одна на одну. Але тепер усе змінилося. Тепер вони не просто кажуть одна одній неприемні речі, тепер вони кажуть те, що мае скривдити, а побачивши, що скривдити вдалося, навіть радіють. Це жахливо, Горі, жахливо! Учора Сатіпі так розлютилася, що встромила велику золоту шпильку в руку Кайт – а день чи два тому та впустила важку мідну пательню, повну гарячого жиру, на ногу Сатіпі. І те саме скрізь – Сатіпі напосідаеться на Яхмоса до пізньої ночі – ми всі чуемо іх. Він мае хворобливий, втомлений і зацькований вигляд. А Собек ходить у село, спить з іншими жінками, повертаеться додому п'яний, кричить і вихваляеться, який він розумний!

– Так, дійсно, я щось таке чув, – повільно сказав Горі. – Та чому ти звинувачуеш Нофрет?

– Бо все це через неі! Вона щось скаже – може, дрібницю, але добре обмірковану дрібницю – і все це починається. Вона штрикається словами, наче то прут, яким підганяють вола. І до того ж вона розумна, знае, що саме сказати. Часом я думаю, це Генет усе ій переказуе…

– Так, – задумливо мовив іі співрозмовник. – Цілком можливо.

Ренісенб пересмикнулася.

– Мені не подобаеться Генет. У мене від неі мороз поза шкірою. Вона віддана нам усім, але жодному з нас іі відданість не потрібна. Як моя мати могла привести іі сюди і дружити з нею?

– Нам це відомо лише зі слів Генет, – сухо зауважив Горі.

– Чому Генет так підлещуеться до Нофрет, що постійно ходить за нею і нашіптуе щось? О, Горі, кажу тобі, мені страшно. Я ненавиджу Нофрет! Я хочу, щоб вона пішла. Вона вродлива, але й жорстока, а ще лиха.

– Яке ти ще дитя, Ренісенб.

Горі тихо додав:

– Сюди йде Нофрет.

Ренісенб озирнулася. Вони спостерігали за тим, як наложниця Імхотепа повільно йшла крутою стежкою до краю скелі. Вона посміхалася сама до себе й щось наспівувала собі під ніс.

Дійшовши до місця, де сиділи Горі й Ренісенб, Нофрет роззирнулася й посміхнулася. То була посмішка втішеної цікавості.

– То он куди ти щодня тікаеш, Ренісенб.

Та не відповіла. Відчувала злість і розчарування дитини, чию схованку викрили.

Нофрет знову роззирнулася.

– А це славнозвісна гробниця?

– Саме так, Нофрет, – підтвердив Горі.

Вона глянула на нього, і іі котячий ротик розплився в посмішці.

– Не сумніваюся, що це приносить прибуток, Горі. Чула, ти знаешся на управлінні справами.

В іі голосі чулася дражлива нотка, але чоловіка це не зачепило, він і далі всміхався спокійною зваженою посмішкою.

– Це приносить прибуток нам усім… Смерть – це завжди прибуткова річ…

Нофрет здригнулася, озираючись, ковзаючи очима по жертовних столах, вході до гроту та вирізьбленому контурові несправжніх дверей.

Вона пронизливо скрикнула:

– Ненавиджу смерть!

– Даремно, – спокійно промовив Горі. – Смерть – основне джерело багатства тут, у Єгипті. Прикраси, що ти носиш, подарувала тобі смерть. Смерть годує і вбирає тебе.

Наложниця Імхотепа витріщилася на нього.

– Що ти хочеш цим сказати?

– Я хочу сказати, що Імхотеп – жрець Ка і править поминальні служби, усі його землі, худоба, деревина, льон, ячмінь – усе це те, що він отримав завдяки гробниці.

Горі замовк, а потім задумливо додав:

– Ми, египтяни, дивні люди. Ми любимо життя, тож дуже рано починаємо думати про смерть. Туди стікається все багатство Єгипту – в піраміди, в усипальниці, в землі, які спадкуються разом із гробницями.

Нофрет грубо відповіла:

– Може, ти припиниш уже говорити про смерть, Горі?! Мені це не подобається.

– Бо ти справжня египтянка, любиш життя і часом відчуваеш тінь смерті дуже близько…

– Припини!

Вона різко розвернулася до нього. Потім, стенувши плечима, відвернулася і побігла стежкою вниз.

Ренісенб зітхнула з полегшенням.

– Я рада, що вона пішла, – дитинно зізналася вона. – Ти налякав іі, Горі.

– Так… А тебе я не налякав, Ренісенб?

– Н-ні, – непевно відказала дівчина. – Те, що ти сказав, – правда. Просто я ніколи не думала про це з такого боку. Адже дійсно, мій батько служить поминальні відправи.

Горі з неочікуваною гіркотою додав:

– Увесь Єгипет одержимий смертю! І знаеш чому, Ренісенб? Бо наші тіла мають очі, а серця – ні. Ми не здатні осягнути того, що існуе інше життя

– життя після смерті. Ми можемо уявляти лише те, що знаємо. В нас немає істинної віри в Бога.

Дівчина здивовано витріщилася на нього.

– Як ти можеш говорити це, Горі? Адже в нас багато, багато богів – так багато, що всіх і не перелічити. Лише вчора ми говорили про те, кому який бог ближчий. Собек звертається до Сехмет, а Кайт молиться Месхенет. Камені клянеться Тотом, що логічно, адже він – писар. Сатіпі ближчий Гор із головою сокола та наша Мерітсегер. Яхмос вважає, що слід поклонятися Птаху, бо той створив усе, що е на землі. Сама я люблю Ісіду. А Генет подобається наш місцевий бог Амон. Вона стверджує, що серед жерців ходять пророцтва про те, що одного дня Амон стане найвеличнішим богом Єгипту – тож вона носить йому дарунки тепер, поки він не такий видатний. А ще е Ра, бог Сонця, й Осіріс, в присутності якого зважуються душі мертвих.

Ренісенб замовкла, бо їй забракло подиху. Горі усміхався до неі.

– А яка різниця, Ренісенб, між Богом і людиною?

Вона витріщилася на нього.

– Боги, вони… чарівні!

– І все?

– Не розумію, про що ти, Горі.

– Я хочу сказати, що для тебе Бог – це чоловік чи жінка, які можуть те, чого звичайні люди не можуть.

– Дивні речі ти кажеш, я тебе не розумію.

Вона спантеличено глянула на нього, а потім перевела погляд на долину, де іі увагу привернуло щось інше.

– Глянь, – вигукнула дівчина. – Нофрет говорить із Собеком. Вона сміється. О! – раптом зойкнула Ренісенб, – ні, нічого. Мені здалося, що він збирався іі вдарити. Вона повертається до будинку, а він іде до нас.

Піднявшись нагору, Собек метав громи та блискавиці.

– Нехай би крокодил іі зжер! – волав він. – Мій батько вчинив іще дурніше, ніж зазвичай, узявши цю дівку за наложницю!

– Що вона тобі сказала?

– Образила мене, як завжди. Запитала, чи не довірив мені батько продати ще деревини. Кусається як змія. Убив би.

Він пройшов уздовж краю, підняв камінь і кинув його вниз із висоти. Здається, йому сподобався звук, з яким той ударився об скелю. Собек підняв більший камінь, та раптом відскочив – на нього дивилася змія, що

ховалася під каменем. Змія розлючено шипіла, і Ренісенб побачила, що то була кобра.

Узявши каменюку, Собек знавісніло напав на змію. Точним ударом зламав ій хребет, але з шаленим блиском в очах продовжував сипати ударами, закинувши голову й тихо бурмочучи собі під ніс слова, які Ренісенб ледве чула й не могла розібрати.

Вона вигукнула:

– Годі, Собеку, годі – ти ii вбив!

Брат зупинився, відкинув каменюку і розсміявся.

– В світі стало на одну отруйну гадину менше.

Він знову розсміявся – хороший настрій повернувся до нього – і пішов стежкою вниз.

Ренісенб тихо сказала:

– Здається, Собекові подобається вбивати!

– Так.

У голосі Горі не було здивування. Він просто підтверджував те, що, очевидно, знав уже давно. Ренісенб повернулася й уважно поглянула на нього. Вона повільно промовила:

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=65293326&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

У віруваннях стародавніх египтян, Ка – це один із основоположних елементів людськоі душі, життева сутність людини. Після смерті людини саме іі Ка продовжувало життя у потойбічному світі. – Тут і далі прим. ред.

2

Цитата з «Повчань Птаххотепа» (між 2375—2350 рр. до н. е.).

3

Цитата з «Повчань Птаххотепа».

4

Цитата з «Повчань Птаххотепа».